

ANALIZA FIZIČKIH BARIJERA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM

*Mapiranje pristupačnosti javnih objekata i usluga za osobe sa invaliditetom u Crnoj
Gori*

Ministarstvo ljudskih
i manjinskih prava

Podgorica, maj 2026.

Osnovni podaci o publikaciji

Naziv publikacije: Analiza fizičkih barijera za osobe sa invaliditetom – mapiranje pristupačnosti javnih objekata i usluga za osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori

Godina izdanja: 2026.

Publikacija je izrađena u okviru projekta „Za ravnopravnije društvo“, koji finansira Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava Crne Gore u okviru Javnog konkursa za finansiranje projekata/programa nevladinih organizacija u oblasti zaštite lica sa invaliditetom u 2025. godini (Odluka br. 01-056/25-326/308, Ugovor br. 01-056/25-326/328).

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji pripadaju autorskom timu i ne moraju nužno odražavati stavove Ministarstva ljudskih i manjinskih prava.

Zahvalnica

Tim zahvaljuje predstavnicima i predstavnicama obuhvaćenih lokalnih samouprava, lokalnih javnih ustanova i institucija na saradnji i ustupljenim informacijama tokom terenskog rada, kao i predstavnicima/ama lokalnih udruženja osoba sa invaliditetom čije je iskustvo i zapažanje značajno doprinijelo kvalitetu nalaza ove analize.

Sadržaj

1. Uvod
2. Pravni i institucionalni okvir pristupačnosti
3. Metodologija mapiranja
4. Obuhvat analize
5. Nalazi analize
 - 5.1 Zbirni pregled pristupačnosti po kategorijama
 - 5.2 Ključne barijere
 - 5.3 Primjeri dobre prakse
 - 5.4 Zapažanja lokalnih udruženja OSI
6. Analiza po tipu objekta i usluge
7. Analiza prema tipu invaliditeta
8. Primjeri dobre prakse i dokumentacija
9. Diskusija
10. Zaključci
11. Preporuke
12. Literatura
13. Prilozi
 - Rječnik ključnih pojmova
 - Prilog 5: Spisak skraćenica
 - Prilog 6: Executive Summary (English)

Spisak tabela

Tabela 1: Obuhvaćeni tipovi objekata

Tabela 2: Nacionalni standardi – ključni tehnički zahtjevi

Tabela 3: Elementi checkliste za ocjenu pristupačnosti

Tabela 4: Zbirni pregled pristupačnosti po kategorijama objekata

Tabela 5: Barijere prema tipu invaliditeta

Tabela 6: Okvirni akcioni matriks preporuka

Tabela 7: Ilustrativan pregled tipova analiziranih objekata (prilog)

Tabela 8: Primjer popunjene checkliste (prilog)

Tabela 9: Okvirna procjena prioritetnih ulaganja (prilog)

1. Uvod

1.1 Pristupačnost kao pravo, ne kao privilegija

Fizička pristupačnost javnih objekata, usluga i prostora predstavlja preduslov za ostvarivanje gotovo svih drugih prava osoba sa invaliditetom – od prava na obrazovanje i rad, preko prava na zdravstvenu zaštitu, do prava na učešće u javnom i kulturnom životu. Bez mogućnosti fizičkog pristupa zgradi, prostoriji ili usluzi, sva ostala prava ostaju formalna, a ne stvarno ostvariva.

Upravo iz tog razloga, Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD) prepoznaje pristupačnost kao jedno od opštih načela (član 3) i posvećuje joj poseban član (član 9), kojim se države potpisnice obavezuju da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi osobama sa invaliditetom obezbijedile pristup, na jednakoj osnovi sa drugima, fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, kao i drugim objektima i uslugama otvorenim ili namijenjenim javnosti.

Ova analiza predstavlja sistematski pokušaj da se, kroz terensko mapiranje, sagleda stvarno stanje pristupačnosti javnih objekata i usluga u lokalnim zajednicama u Crnoj Gori, kao osnov za formulisane konkretne preporuke za unapređenje stanja na lokalnom nivou.

1.2 Ciljevi analize

- Sistematski mapirati fizičke barijere u ključnim kategorijama javnih objekata i usluga.
- Ocijeniti stepen usklađenosti postojećeg stanja sa važećim standardima pristupačnosti.
- Identifikovati razlike u nivou pristupačnosti između različitih tipova objekata i usluga.
- Sagledati specifične barijere sa kojima se suočavaju osobe sa različitim tipovima invaliditeta (motoričkim, senzornim, intelektualnim).
- Formulirati konkretne, sprovodljive preporuke za unapređenje pristupačnosti, sa indikativnim prioritetima i vremenskim okvirom.

1.3 Obuhvat analize

Terenska analiza sprovedena je u više lokalnih zajednica u Crnoj Gori, odabranih na osnovu kombinacije kriterijuma – geografske pokrivenosti (obuhvaćene su i sjeverna, i centralna regija), veličine i tipa lokalne samouprave, kao i postojećeg interesovanja i

spremnosti lokalnih uprava za saradnju na unapređenju lokalnih akcionih planova za osobe sa invaliditetom. Nazivi pojedinačnih lokalnih samouprava namjerno nijesu navedeni u ovom izvještaju, kako bi se pažnja čitalaca usmjerila na obrasce i nalaze relevantne za lokalne zajednice u Crnoj Gori uopšte, a rezultati su stoga prikazani objedinjeno, na agregatnom nivou. Analiza tako pruža uvid koji, iako nije nacionalno reprezentativan u strogo statističkom smislu, ilustruje raspon situacija sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju u različitim tipovima lokalnih zajednica u Crnoj Gori – od većih gradskih centara do manjih, planinskih opština.

1.4 Veza sa istraživanjem o položaju žena i djevojčica sa invaliditetom

Ova analiza nastala je paralelno sa istraživanjem „Položaj žena i djevojčica sa invaliditetom u Crnoj Gori“, sprovedenim u okviru istog projekta, i predstavlja njegovu komplementarnu, „spoljašnju“ perspektivu – dok istraživanje polazi od subjektivnog iskustva i samoprocjene ispitanica, ova analiza donosi nezavisnu, terensku, tehničku ocjenu stanja objekata. Na više mjesta u ovom izvještaju povezuju se nalazi obje publikacije, čime se dobija potpunija slika o pristupačnosti kao jednom od ključnih faktora koji oblikuju svakodnevni život osoba sa invaliditetom, a posebno žena sa invaliditetom.

2. Pravni i institucionalni okvir pristupačnosti

2.1 Međunarodni standardi

Pored člana 9 CRPD Konvencije, koji direktno adresira pristupačnost, relevantni su i standardi razvijeni kroz praksu Komiteta za prava osoba sa invaliditetom, kao i tehnički standardi univerzalnog dizajna koji definišu konkretne parametre pristupačnosti (širina prolaza, nagib rampi, visina prekidača i informacionih tabli, kontrast i taktilna signalizacija za osobe sa oštećenjem vida i sl.).

2.2 Nacionalni pravni okvir

- Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata – sadrži odredbe o obavezi projektovanja i izgradnje objekata u skladu sa standardima pristupačnosti za osobe sa invaliditetom.
- Pravilnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica sa invaliditetom – definiše tehničke standarde (rampe, lift, sanitarni čvorovi, parking mjesta, signalizacija).
- Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom – prepoznaje uskraćivanje pristupačnosti kao oblik diskriminacije.
- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti – u dijelu koji se odnosi na usluge u zajednici, indirektno zahtijeva pristupačnost objekata u kojima se usluge pružaju.
- Strategija za integraciju osoba sa invaliditetom i lokalni akcioni planovi za OSI – definišu prioritetne mjere unapređenja pristupačnosti na nacionalnom, odnosno lokalnom nivou.

2.3 Nadležnosti na lokalnom nivou

Jedinice lokalne samouprave imaju ključnu ulogu u obezbjeđivanju pristupačnosti, kroz izdavanje građevinskih i upotrebnih dozvola, upravljanje javnim površinama i lokalnim putevima, organizovanje javnog prevoza, kao i kroz sopstvene objekte (zgrade lokalne uprave, domovi kulture, sportski objekti). Lokalni akcioni planovi za osobe sa invaliditetom predstavljaju ključni strateški instrument kojim opštine definišu prioritete i dinamiku unapređenja pristupačnosti na svojoj teritoriji.

2.4 Mehanizmi kontrole i sankcionisanja

Iako pravni okvir formalno predviđa standarde pristupačnosti za novoizgrađene i rekonstruisane objekte, kontrola primjene ovih standarda u praksi, posebno na postojećim (starijim) objektima, ostaje ograničena. Inspekcijski nadzor rijetko se

fokusira specifično na pristupačnost, a sankcije za neusklađenost se rijetko primjenjuju u praksi, što doprinosi sporoj dinamici unapređenja stanja identificovanoj u ovoj analizi.

2.5 Nacionalni standardi pristupačnosti – pregled ključnih tehničkih zahtjeva

Radi lakšeg tumačenja nalaza iznesenih u narednim poglavljima, u nastavku je dat sažet pregled ključnih tehničkih zahtjeva koje, prema važećem Pravilniku o prilagođavanju objekata, treba da ispunjavaju javni objekti kako bi bili smatrani pristupačnim.

Element	Tehnički zahtjev (sažeto)
Nagib rampe	Maksimalno 1:20 (izuzetno 1:12 za kratke rampe), sa ogradom i rukohvatima
Širina prolaza/vrata	Minimalno 90 cm slobodnog prolaza
Prilagođeni sanitarni čvor	Minimalne dimenzije za okretanje kolica (prečnik 150 cm), rukohvati, umivaonik na odgovarajućoj visini
Parking mjesto za OSI	Minimalna širina 3,5 m, u neposrednoj blizini pristupačnog ulaza, jasno obilježeno
Taktilna staza	Kontinuirana, bez prekida, sa upozoravajućim poljima prije prepreka i pješačkih prelaza
Visina prekidača, tastera, informacionih tabli	Između 85 i 110 cm od poda, radi dostupnosti iz sjedećeg položaja
Kontrast i veličina natpisa	Visok kontrast pozadine i teksta, minimalna preporučena veličina slova prema udaljenosti čitanja

Ovi tehnički zahtjevi predstavljali su referentnu osnovu za ocjenu „potpuno pristupačno“ u okviru checkliste opisane u poglavlju 3 – element je ocijenjen kao potpuno pristupačan isključivo ukoliko u cjelosti ispunjava navedeni standard, dok su manja odstupanja (npr. rampa sa blago prekoračenim nagibom) razvrstavana u kategoriju „djelimično pristupačno“.

3. Metodologija mapiranja

3.1 Pristup i instrument

Mapiranje fizičkih barijera sprovedeno je primjenom standardizovane checkliste za ocjenu pristupačnosti, razvijene na osnovu važećeg Pravilnika o prilagođavanju objekata i međunarodno priznatih standarda univerzalnog dizajna. Checklista je organizovana u nekoliko tematskih cjelina, koje su primjenjivane dosljedno na svaki analizirani objekat.

Tematska cjelina	Elementi koji se ocjenjuju
Prilaz objektu	Postojanje i nagib rampe, širina prilaznog puta, parking mjesta za OSI
Ulaz u objekat	Širina vrata, prag, automatska/asistirana vrata
Kretanje unutar objekta	Širina hodnika, postojanje lifta, taktilne staze
Sanitarni čvorovi	Postojanje i dimenzije prilagođenog toaleta, ručke za oslonac
Signalizacija i informisanje	Taktilna i vizuelna signalizacija, kontrast, veličina slova, Brajevo pismo
Komunikacijska pristupačnost	Dostupnost informacija na znakovnom jeziku / u lako čitljivom formatu

3.2 Skala ocjenjivanja

Svaki element ocjenjivan je na trostepenoj skali: (1) potpuno pristupačno – u skladu sa standardima; (2) djelimično pristupačno – postoji određeno prilagođavanje, ali ne u potpunosti u skladu sa standardima; (3) nepristupačno – prilagođavanje ne postoji. Na osnovu pojedinačnih ocjena izračunat je zbirni indeks pristupačnosti za svaki objekat, kao i prosječan indeks po tipu objekta, korišćen u narednim poglavljima.

3.3 Obuhvaćeni tipovi objekata

- Zgrade lokalne uprave (opštinske zgrade).
- Zdravstvene ustanove (domovi zdravlja, ambulante).
- Obrazovne ustanove (osnovne i srednje škole, predškolske ustanove).

- Kulturni i sportski objekti (domovi kulture, biblioteke, sportske dvorane).
- Javne površine i pješačke zone (trotoari, pješački prelazi, gradski trgovi/centri).
- Javni prevoz (autobuske stanice/stajališta, dostupna vozila).

3.4 Tim i period sprovođenja

Terensko mapiranje sprovedli su angažovani stručni saradnici i saradnice projekta, u saradnji sa predstavnicima lokalnih udruženja osoba sa invaliditetom u obuhvaćenim zajednicama, čije je neposredno iskustvo dodatno doprinijelo preciznosti ocjena, posebno u pogledu elemenata koji se ne mogu u potpunosti sagledati isključivo vizuelnim pregledom (npr. stvarna funkcionalnost rampe pri samostalnom korišćenju kolica).

3.5 Fotografska i tehnička dokumentacija

Za svaki analizirani objekat sačinjena je fotografska dokumentacija ključnih identifikovanih barijera, koja se čuva u internoj arhivi projekta i dostupna je Ministarstvu na uvid, u skladu sa članom 4 Ugovora o realizaciji projekta. Fotografije nijesu uključene u ovaj izvještaj radi preglednosti dokumenta i zaštite privatnosti lica koja su eventualno zabilježena u kadru.

3.6 Ograničenja metodologije

- Analiza je sprovedena u ograničenom vremenskom periodu i ne obuhvata sve javne objekte u Crnoj Gori, već reprezentativan uzorak ključnih javnih objekata i usluga po tipu, u više lokalnih zajednica.
- Ocjena pristupačnosti odnosi se na stanje zatečeno u trenutku terenske posjete; naknadne intervencije lokalnih uprava mogu izmijeniti stanje pojedinih objekata.
- Analiza je prevashodno fokusirana na fizičku pristupačnost; informaciona i komunikacijska pristupačnost ocjenjivane su u ograničenijem obimu, kao dopunski element.
- Nalazi su namjerno prikazani na agregatnom, a ne na pojedinačnom (lokalnom) nivou, u skladu sa opredjeljenjem izdavača da se izvještaj fokusira na opšte obrasce, a ne na rangiranje ili poređenje pojedinačnih lokalnih samouprava.

3.7 Tim i vremenski okvir sprovođenja

Istraživanje je sproveo tim od pet stručnih saradnika i saradnica, uz koordinaciju projektnog tima NVU „Građanski aktivizam“ i podršku partnerske organizacije NVU „Jadranski horizonti“. Terenske posjete organizovane su u dogovoru sa predstavnicima

lokalnih samouprava i udruženja osoba sa invaliditetom, u okviru šireg sklopa aktivnosti opisanih u Završnom izvještaju o realizaciji projekta „Za ravnopravnije društvo“ (aktivnost „Implementacija lokalnih strategija i akcionih planova“). Tipičan obilazak obuhvatao je sastanak sa koordinacionim timom lokalne uprave i obilazak prioriternih objekata uz predstavnika/cu lokalnog udruženja osoba sa invaliditetom.

3.8 Kontrola kvaliteta podataka

Radi obezbjeđenja kvaliteta prikupljenih podataka, sprovedena je dvostepena kontrola:

- (1) unakrsna provjera ocjena između dva člana terenskog tima za dio uzorka objekata i
- (2) naknadna provjera fotografske dokumentacije u odnosu na popunjenu checklistu, radi otklanjanja eventualnih nedosljednosti. Objekti sa identifikovanim nedosljednostima koje nije bilo moguće razjasniti isključeni su iz dalje obrade.

4. Obuhvat analize

Analiza je obuhvatila ukupno 48 javnih objekata i lokacija, raspoređenih po tipovima na sljedeći način:

Tip objekta	Broj analiziranih objekata/lokacija
Zgrade lokalne uprave	6
Zdravstvene ustanove	7
Obrazovne ustanove	11
Kulturni i sportski objekti	7
Javne površine / pješačke zone (lokacije)	9
Javni prevoz (stanice/stajališta)	8
Ukupno	48

Obuhvaćeno je više lokalnih zajednica u sjevernoj i centralnoj regiji Crne Gore, različite veličine i tipa (od većih gradskih centara do manjih, planinskih opština), uz nastojanje da se u svakoj obuhvaćenoj zajednici obuhvati bar po jedan predstavnik svakog od šest tipova objekata definisanih metodologijom.

4.1 Kriterijumi odabira objekata

Objekti su odabrani u saradnji sa lokalnim samoupravama i lokalnim udruženjima osoba sa invaliditetom, na osnovu sljedećih kriterijuma:

- Učestalost korišćenja od strane građana/ki – prioritet su imali objekti koje građani/ke posjećuju najčešće (domovi zdravlja, opštinske zgrade, škole).
- Značaj za ostvarivanje osnovnih prava – objekti u kojima se ostvaruju zdravstvena zaštita, obrazovanje i administrativne usluge.
- Reprezentativnost u pogledu starosti objekta – kombinacija starijih i novijih/rekonstruisanih objekata, radi poređenja.
- Preporuke lokalnih udruženja osoba sa invaliditetom – lokacije za koje su predstavnici/e udruženja prethodno prijavljivali probleme u pristupačnosti.

4.2 Dinamika terenskog rada

Terenske posjete organizovane su u dogovoru sa predstavnicima lokalnih samouprava i udruženja osoba sa invaliditetom. Svaka posjeta po pravilu je obuhvatala uvodni sastanak sa koordinacionim timom lokalne uprave, nakon čega je slijedio obilazak prioritetnih objekata uz predstavnika/cu lokalnog udruženja osoba sa invaliditetom, čije je neposredno poznavanje terena i svakodnevnih izazova dodatno doprinijelo preciznosti nalaza.

5. Nalazi analize

Nalazi su, u skladu sa opredjeljenjem opisanim u poglavlju 3.6, prikazani na objedinjenom, agregatnom nivou, kako bi izvještaj bio fokusiran na opšte obrasce pristupačnosti relevantne za lokalne zajednice u Crnoj Gori, a ne na rangiranje ili poređenje pojedinačnih opština.

5.1 Zbirni pregled pristupačnosti po kategorijama objekata

Kategorija	Potpuno pristupačno	Djelimično pristupačno	Nepristupačno
Zgrade lokalne uprave	50%	33%	17%
Zdravstvene ustanove	29%	57%	14%
Obrazovne ustanove	18%	45%	36%
Kulturni i sportski objekti	14%	43%	43%
Javne površine / pješačke zone	0%	56%	44%
Javni prevoz	0%	13%	87%

Tabela pokazuje izrazito neujednačenu sliku – dok su zgrade lokalne uprave, kao kategorija koja je često predmet direktne pažnje i ulaganja lokalnih vlasti, u polovini slučajeva ocijenjene kao potpuno pristupačne, javni prevoz se izdvaja kao kritična, sistemska barijera: nijedno od analiziranih stajališta ili vozila nije ocijenjeno kao potpuno pristupačno, a čak 87% je ocijenjeno kao u potpunosti nepristupačno. Slično, nijedna od analiziranih javnih površina nije ocijenjena kao potpuno pristupačna, najčešće usljed oštećenih trotoara, nedostatka spuštenih ivičnjaka i odsustva taktilne signalizacije.

5.2 Ključne barijere identifikovane analizom

- Nepostojeći ili neadekvatan nagib rampi – u više analiziranih objekata rampa formalno postoji, ali ne ispunjava standard nagiba, što je otežava za samostalno korišćenje bez asistencije.
- Odsustvo funkcionalnih liftova u višespratnim javnim zgradama, usljed čega su usluge na spratovima efektivno nedostupne osobama koje koriste kolica ili druga pomagala.

- Sistemski nepristupačan javni prevoz – ni stajališta ni vozila na najfrekventnijim linijama najčešće nijesu prilagođeni.
- Oštećeni ili preuski trotoari i odsustvo spuštenih ivičnjaka na pješačkim prelazima.
- Nedostatak taktilne i kontrastne signalizacije za osobe sa oštećenjem vida, kako u javnim zgradama, tako i u javnom prostoru.
- Neadekvatni ili nedostajući sanitarni čvorovi u dijelu obrazovnih i kulturnih/sportskih objekata.
- Izraženo otežani uslovi u manjim, planinskim zajednicama tokom zimskih mjeseci, kada neočišćen snijeg dodatno onemogućava korišćenje i onih prilaza koji su tehnički prilagođeni.

5.3 Primjeri dobre prakse identifikovani analizom

- Nekoliko zgrada lokalne uprave, među kojima i jedna u potpunosti usklađena sa standardima pristupačnosti (adekvatna rampa, širok ulaz, prilagođen sanitarni čvor u prizemlju).
- Rekonstruisan dom zdravlja sa savremeno prilagođenim prilazom i sanitarnim čvorom, kao rezultat nedavne investicije.
- Rekonstruisana pješačka zona u centru jedne od obuhvaćenih zajednica, sa taktilnim stazama i spuštenim ivičnjacima na ključnim pješačkim prelazima.
- Novoizgrađena sportska dvorana projektovana od samog početka u skladu sa principom univerzalnog dizajna – adekvatna rampa, širok ulaz i prilagođen sanitarni čvor.

Zajednička karakteristika svih identifikovanih primjera dobre prakse jeste da se radi o novoizgrađenim ili nedavno rekonstruisanim objektima, što ukazuje na to da nivo pristupačnosti u velikoj mjeri zavisi od toga da li je objekat prošao noviju investiciju, a ne od sistemske politike konzistentno primijenjene na sve javne objekte nezavisno od njihove starosti.

5.4 Zapažanja lokalnih udruženja osoba sa invaliditetom

Predstavnici/e lokalnih udruženja osoba sa invaliditetom, konsultovani tokom terenskog rada u obuhvaćenim zajednicama, ukazali su na nekoliko obrazaca koji nadilaze pojedinačne objekte:

- Formalno postojanje prilagođavanja ne znači nužno i njegovu funkcionalnost – rampa koja postoji, ali sa neadekvatnim nagibom, u praksi može predstavljati jednako veliku prepreku kao i potpuno odsustvo rampe.

- Nepristupačnost glavnog ulaza javne zgrade ima, pored praktičnog, i simbolički značaj – kada građani/ke sa invaliditetom moraju unaprijed najavljivati dolazak kako bi im službenici izašli u susret na bočnom ulazu, to šalje poruku da nijesu ravnopravni korisnici javnih usluga kao ostali građani/ke.
- Nedostatak sredstava nije uvijek glavni ograničavajući faktor – primjeri potpuno pristupačnih objekata pokazuju da je često presudno pitanje da li je perspektiva osoba sa invaliditetom uključena već u fazi planiranja investicije, a ne naknadno, kao dodatno prilagođavanje.
- Zimski uslovi u planinskim zajednicama dodatno, sezonski smanjuju funkcionalnu pristupačnost i onih objekata koji su tehnički ocijenjeni kao (djelimično) pristupačni.

6. Analiza po tipu objekta i usluge

6.1 Zgrade lokalne uprave

Od šest analiziranih zgrada lokalne uprave (uključujući glavne opštinske zgrade i mjesne kancelarije), polovina je ocijenjena kao potpuno pristupačna, dok preostale pokazuju djelimičnu ili nisku pristupačnost. Najčešći problem odnosi se na pristupačnost viših spratova u zgradama bez funkcionalnog lifta, gdje se građani/ke sa invaliditetom u praksi upućuju na opsluživanje „na ulazu“ ili u prizemlju, umjesto da imaju pristup istim prostorijama kao i ostali građani/ke.

6.2 Zdravstvene ustanove

Zdravstvene ustanove pokazuju neujednačen nivo pristupačnosti – dok su glavni domovi zdravlja u većini slučajeva prilagođeni barem u dijelu prizemlja, specijalističke ambulate i dijagnostički centri, često smješteni na spratovima ili u starijim aneksima zgrada, ostaju teže dostupni. Ovaj nalaz je u direktnoj vezi sa nalazima istraživanja o položaju žena i djevojčica sa invaliditetom, u kojem 47% ispitanica prijavljuje poteškoće u pristupu specijalističkoj zdravstvenoj zaštiti.

6.3 Obrazovne ustanove

Analizirane obrazovne ustanove pokazuju trend postepenog unapređenja pristupačnosti kod novijih objekata i rekonstrukcija, dok stariji školski objekti i dalje karakteriše odsustvo rampi, liftova i prilagođenih sanitarnih čvorova. Poseban izazov predstavljaju sportske sale i fiskulturne dvorane u sklopu škola, koje su u više slučajeva ocijenjene kao teže dostupne u odnosu na glavne učionice.

6.4 Kulturni i sportski objekti

Domovi kulture i sportski objekti pokazuju najveću varijabilnost među svim kategorijama – od potpuno nepristupačnih objekata do primjera dobre prakse opisanih u poglavlju 5.3. Ovo ukazuje da nivo pristupačnosti u velikoj mjeri zavisi od starosti objekta i toga da li je prošao noviju rekonstrukciju, više nego od sistemske politike konzistentno primijenjene na ovu kategoriju objekata.

6.5 Javne površine i pješačke zone

Javne površine predstavljaju jednu od kritičnijih kategorija – oštećeni ili preuski trotoari, nedostatak spuštenih ivičnjaka na pješačkim prelazima i odsustvo taktilnih staza identifikovani su na većini analiziranih lokacija, u različitom stepenu. Ovaj tip

barijere posebno pogađa osobe koje koriste kolica ili druga pomagala za kretanje, kao i osobe sa oštećenjem vida.

6.6 Javni prevoz

Javni prevoz je, kao što je prikazano u poglavlju 5.1, kategorija sa najnižim nivoom pristupačnosti – nijedan analizirani element (stajalište ili vozilo) nije ocijenjen kao potpuno pristupačan. Ovo predstavlja sistemski, a ne pojedinačni problem, koji zahtijeva koordinisanu intervenciju na nivou operatera javnog prevoza i nadležnih institucija, a ne samo pojedinačnih lokalnih uprava.

7. Analiza prema tipu invaliditeta

Fizičke barijere različito pogađaju osobe sa različitim tipovima invaliditeta. U nastavku je dat pregled ključnih barijera relevantnih za svaku od glavnih kategorija, na osnovu terenskih zapažanja i konsultacija sa predstavnicima/ama lokalnih udruženja osoba sa invaliditetom.

7.1 Osobe sa motoričkim (tjelesnim) invaliditetom

- Nepostojanje ili neadekvatan nagib rampi.
- Odsustvo funkcionalnih liftova u višespratnim zgradama.
- Preuski prolazi i vrata koja ne omogućavaju prolaz kolicima.
- Nepristupačan javni prevoz kao sistemska barijera.

7.2 Osobe sa oštećenjem vida

- Odsustvo taktilnih staza i taktilnih oznaka na stepenicama i pješačkim prelazima.
- Nedostatak kontrastne i Brajeve signalizacije u javnim zgradama.
- Neregulisane prepreke na trotoarima (parkirana vozila, reklamni panoi, nepokošena vegetacija).

7.3 Osobe sa oštećenjem sluha

- Odsustvo vizuelnih sistema obavještanja (svjetlosni signali, ekrani) u javnim ustanovama, kao dopuna zvučnim najavama.
- Nedostatak osoblja obučenog za osnovnu komunikaciju znakovnim jezikom na šalterima javnih ustanova.

7.4 Osobe sa intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom

- Kompleksna, teško razumljiva signalizacija i administrativne procedure bez „lako čitljivih“ (easy-to-read) verzija informacija.
- Odsustvo mirnih, manje stimulativnih prostora u okviru javnih ustanova, korisnih za osobe sa senzornom preosjetljivošću.

Ovaj presjek potvrđuje da „pristupačnost“ nije jednodimenzionalan koncept – objekat koji je u potpunosti pristupačan osobi koja koristi kolica, može istovremeno biti visoko nepristupačan osobi sa oštećenjem vida, ukoliko ne postoji taktilna i kontrastna signalizacija. Buduće intervencije stoga treba da teže univerzalnom dizajnu koji

istovremeno adresira potrebe svih tipova invaliditeta, umjesto parcijalnih, jednostranih rješenja.

7.5 Zbirni prikaz – koje mjere adresiraju koji tip invaliditeta

Radi lakšeg povezivanja preporuka iz poglavlja 11 sa specifičnim potrebama različitih grupa korisnika/ca, u nastavku je dat zbirni prikaz koje kategorije intervencija prevashodno adresiraju koje tipove invaliditeta.

Mjera	Motorni invaliditet	Ošt. vida	Ošt. sluha	Intelekt./psihosoc.
Rampe i korekcija nagiba	Da	Ne	Ne	Djelimično
Liftovi	Da	Ne	Ne	Djelimično
Taktilne staze i polja	Ne	Da	Ne	Ne
Kontrastna i Brajeva signalizacija	Ne	Da	Ne	Djelimično
Vizuelni sistemi obavještanja	Ne	Ne	Da	Ne
Obuka osoblja za znakovni jezik	Ne	Ne	Da	Ne
„Lako čitljive“ informacije	Ne	Ne	Ne	Da
Mirni prostori bez senzornog preopterećenja	Ne	Ne	Ne	Da
Pristupačan javni prevoz	Da	Djelimično	Djelimično	Djelimično

Tabela potvrđuje da nijedna pojedinačna mjera ne adresira potrebe svih grupa korisnika/ca – jedino systemska primjena principa univerzalnog dizajna, koji od samog početka projektovanja objekta uzima u obzir čitav spektar potreba, može obezbijediti punu pristupačnost za sve osobe sa invaliditetom, nezavisno od tipa invaliditeta.

8. Primjeri dobre prakse i dokumentacija

Uprkos preovlađujućim izazovima identifikovanim u prethodnim poglavljima, terenska analiza je identifikovala i primjere dobre prakse, predstavljene u poglavlju 5.3, koji mogu poslužiti kao model za dalje unapređenje pristupačnosti u obuhvaćenim, ali i drugim lokalnim zajednicama u Crnoj Gori. Zajednička karakteristika ovih primjera jeste da se radi o novoizgrađenim ili nedavno rekonstruisanim objektima, projektovanim ili prilagođenim uz uvažavanje standarda pristupačnosti od samog početka, a ne naknadno.

8.1 Kategorije zabilježenih barijera – pregled fotografske dokumentacije

Fotografska dokumentacija sačinjena tokom terenskog rada (opisana u poglavlju 3.5) sistematizovana je prema tipu zabilježene barijere, radi lakšeg korišćenja u budućim zagovaračkim i edukativnim aktivnostima. Kategorije su sljedeće:

- Nepostojeći ili neadekvatan prilaz – fotografije stepenica bez alternativne rampe, ili rampi sa prekomjernim nagibom.
- Blokirani ili oštećeni trotoari – fotografije trotoara blokiranih parkiranim vozilima, kontejnerima ili oštećenih do te mjere da onemogućavaju bezbjedno kretanje.
- Nedostatak taktilne i vizuelne signalizacije – fotografije pješačkih prelaza i ulaza u javne objekte bez ikakve taktilne oznake.
- Neadekvatni sanitarni čvorovi – fotografije toaleta koji formalno postoje, ali ne ispunjavaju minimalne dimenzije ili nemaju rukohvate.
- Primjeri dobre prakse – fotografije objekata i elemenata ocijenjenih kao potpuno pristupačni, korišćene kao ilustracija mogućeg standarda.

Ova sistematizovana arhiva, iako nije uključena direktno u ovaj izvještaj, predstavlja vrijedan resurs za buduće zagovaračke kampanje, edukativne materijale i komunikaciju sa lokalnim samoupravama o konkretnim, dokumentovanim primjerima koje je potrebno adresirati.

9. Diskusija

Nalazi ove analize potvrđuju da fizička pristupačnost u obuhvaćenim lokalnim zajednicama, iako je predmet formalno postojećeg pravnog okvira, u praksi ostaje neujednačena i u značajnoj mjeri zavisna od pojedinačnih investicionih ciklusa, a ne od sistemskog, planiranog pristupa.

Nalaz da je javni prevoz gotovo univerzalno nepristupačan posebno je značajan, jer ukazuje da čak i tamo gdje pojedinačni objekti (npr. zgrada lokalne uprave) dostignu visok standard pristupačnosti, osobe sa invaliditetom mogu ostati efektivno isključene ukoliko ne mogu samostalno doći do tog objekta. Ovo ukazuje na potrebu da se pristupačnost posmatra kao „lanac“ – od mjesta stanovanja, preko prevoza, do krajnjeg objekta ili usluge – u kojem svaka „karika“ mora biti funkcionalna da bi lanac u cjelini bio pristupačan.

Razlike između analiziranih lokalnih zajednica, a posebno nepovoljniji položaj manjih, planinskih zajednica – dodatno otežan specifičnim geografskim i klimatskim faktorima tokom zimskog perioda – ukazuju na potrebu da se prilikom raspodjele sredstava za unapređenje pristupačnosti uzmu u obzir upravo ovakvi, kontekstualni faktori, a ne samo veličina i broj stanovnika lokalne zajednice.

Konačno, analiza po tipu invaliditeta (poglavlje 7) pokazuje da fokus isključivo na mjere relevantne za osobe sa motoričkim invaliditetom (rampe, lift) – iako neophodne – nije dovoljan za postizanje pune pristupačnosti. Potrebna je paralelna investicija u taktilnu, vizuelnu i komunikacijsku pristupačnost, kako bi objekti bili funkcionalno dostupni osobama sa svim tipovima invaliditeta.

Zapažanja lokalnih udruženja osoba sa invaliditetom, predstavljena u poglavlju 5.4, dodatno potvrđuju da formalna, tehnička ocjena pristupačnosti (na osnovu checkliste) ne oslikava uvijek u potpunosti stvarno, svakodnevno iskustvo korisnika/ca – element ocijenjen kao „djelimično pristupačan“ može, u praksi, predstavljati potpunu prepreku za samostalno korišćenje, ukoliko prilagođavanje nije funkcionalno (npr. rampa koja postoji, ali sa neadekvatnim nagibom). Ovo potvrđuje značaj uključivanja perspektive samih korisnika/ca u svaki budući proces mapiranja ili planiranja unapređenja pristupačnosti, a ne oslanjanja isključivo na tehničku, spoljašnju ocjenu.

10. Zaključci

- Fizička pristupačnost javnih objekata i usluga u obuhvaćenim lokalnim zajednicama ostaje neujednačena, sa značajnim razlikama između tipova objekata.
- Javni prevoz predstavlja sistemsku, gotovo univerzalnu barijeru i zahtijeva prioritarnu, koordinisanu intervenciju na nivou operatera i nadležnih institucija.
- Nivo pristupačnosti pojedinačnog objekta u najvećoj mjeri zavisi od toga da li je objekat prošao noviju rekonstrukciju ili izgradnju, a ne od dosljedne primjene standarda na sve postojeće objekte.
- Manje, planinske lokalne zajednice pokazuju niži nivo pristupačnosti, dodatno otežan specifičnim terenskim i klimatskim uslovima, posebno tokom zimskog perioda.
- Pristupačnost za osobe sa senzornim i intelektualnim invaliditetom sistematski je manje adresirana u odnosu na pristupačnost za osobe sa motoričkim invaliditetom.
- Postoje konkretni, dokumentovani primjeri dobre prakse koji mogu poslužiti kao model za dalje unapređenje u svim tipovima lokalnih zajednica.

Ovi zaključci predstavljaju osnov za preporuke iznesene u narednom poglavlju.

11. Preporuke

11.1 Kratkoročne preporuke (do 1 godine)

- Korekcija nagiba nestandardnih rampi identifikovanih tokom analize, prioritetno u manjim, planinskim zajednicama.
- Postavljanje osnovne taktilne i kontrastne signalizacije na najfrekventnijim pješačkim prelazima u centrima lokalnih zajednica.
- Uvođenje prioritetskog zimskog čišćenja snijega za ključne pristupne rute u planinskim zajednicama.
- Obuka osoblja na šalterima javnih ustanova za osnovnu komunikaciju sa osobama sa senzornim i intelektualnim invaliditetom.

11.2 Srednjoročne preporuke (1–3 godine)

- Ugradnja ili sanacija liftova u višespratnim zgradama lokalne uprave i zdravstvenim ustanovama bez funkcionalnog lifta.
- Sistemska rekonstrukcija sanitarnih čvorova u obrazovnim ustanovama koje trenutno nemaju prilagođen toalet.
- Uvođenje bar jedne pristupačne linije/vozila javnog prevoza po lokalnoj zajednici, sa jasno komuniciranim redom vožnje.
- Izrada plana pristupačnosti javnih površina (trotoari, pješački prelazi) za svaku lokalnu zajednicu, sa jasnim prioritetima i rokovima.

11.3 Dugoročne preporuke (3+ godine)

- Usvajanje principa univerzalnog dizajna kao obavezujućeg standarda za sve nove javne investicije, bez izuzetka.
- Sistemska koordinacija između lokalnih samouprava i operatera javnog prevoza radi obezbjeđivanja pristupačnosti cjelokupnog „lanca putovanja“, a ne samo pojedinačnih objekata.
- Uspostavljanje redovnog (npr. dvogodišnjeg) ciklusa ponovljenog mapiranja pristupačnosti, radi praćenja napretka i ažuriranja prioriteta.

11.4 Okvirni akcioni matriks

Preporuka	Indikativni nosilac	Vremenski okvir
Korekcija nagiba nestandardnih rampi	Lokalne samouprave (prioritetno manje, planinske zajednice)	Kratkoročno
Taktilna i kontrastna signalizacija na pješačkim prelazima	Lokalne samouprave	Kratkoročno
Prioritetno zimsko čišćenje pristupnih ruta	Lokalne samouprave u planinskim zajednicama	Kratkoročno
Sanacija/ugradnja liftova u javnim zgradama	Lokalne samouprave, resorna ministarstva	Srednjoročno
Rekonstrukcija sanitarnih čvorova u školama	Ministarstvo prosvjete, lokalne samouprave	Srednjoročno
Uvođenje pristupačnih linija javnog prevoza	Operateri javnog prevoza, lokalne samouprave	Srednjoročno
Usvajanje univerzalnog dizajna kao standarda za nove investicije	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, lokalne samouprave	Dugoročno
Redovno ponovljeno mapiranje pristupačnosti	Organizacije civilnog društva, lokalne samouprave	Dugoročno / kontinuirano

12. Literatura

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD), član 9 – Pristupačnost.

Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata, Crna Gora.

Pravilnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica sa invaliditetom, Crna Gora.

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, Crna Gora.

Strategija za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori i prateći akcioni planovi.

Lokalni akcioni planovi za osobe sa invaliditetom obuhvaćenih opština.

Smjernice za univerzalni dizajn javnih objekata i prostora (opšti međunarodni standardi pristupačnosti).

Istraživanje o položaju žena i djevojčica sa invaliditetom u Crnoj Gori, NVU „Građanski aktivizam“, 2026 (interna projektna publikacija).

Interna projektna dokumentacija projekta „Za ravnopravnije društvo“, NVU „Građanski aktivizam“, 2025–2026.

13. Prilozi

Prilog 1: Korišćena checklista za ocjenu pristupačnosti

Checklista je obuhvatila šest tematskih cjelina navedenih u poglavlju 3.1 (prilaz objektu, ulaz, kretanje unutar objekta, sanitarni čvorovi, signalizacija i informisanje, komunikacijska pristupačnost), sa ukupno 34 pojedinačna elementa ocjenjivana na trostepenoj skali opisanoj u poglavlju 3.2.

Prilog 2: Ilustrativan pregled tipova analiziranih objekata

Tip objekta	Ilustrativan opis lokacije	Ocjena pristupačnosti
Zgrada lokalne uprave	Glavna opštinska zgrada	Djelimično pristupačno
Zgrada lokalne uprave	Mjesna kancelarija	Nepristupačno
Zdravstvena ustanova	Dom zdravlja – glavna zgrada	Djelimično pristupačno
Zdravstvena ustanova	Specijalistička ambulanta (sprat)	Nepristupačno
Obrazovna ustanova	Osnovna škola (centar)	Djelimično pristupačno
Obrazovna ustanova	Predškolska ustanova	Potpuno pristupačno
Kulturni/sportski objekat	Dom kulture	Nepristupačno
Kulturni/sportski objekat	Nova sportska dvorana	Potpuno pristupačno
Javna površina	Gradski trg / pješačka zona	Djelimično pristupačno
Javna površina	Pješački prelaz uz školu	Nepristupačno

Javni prevoz	Glavna autobuska stanica	Nepristupačno
Javni prevoz	Prigradsko autobusko stajalište	Nepristupačno

Napomena: prikazan je ilustrativan izvod tipova iz pune liste od 48 analiziranih objekata i lokacija; kompletna tabela sa svih 48 unosa i pripadajućom fotografskom dokumentacijom dio je interne projektne arhive i dostupna je Ministarstvu na uvid u skladu sa članom 4 Ugovora.

Prilog 3: Primjer popunjene checkliste (ilustrativni izvod)

Radi ilustracije metodologije opisane u poglavlju 3, u nastavku je dat primjer djelimično popunjene checkliste za jedan od analiziranih objekata (dom zdravlja).

Element checkliste	Zabilježeno stanje
Rampa na glavnom ulazu	Postoji, u skladu sa standardom nagiba
Širina prilaznog puta	Odgovarajuća (preko 150 cm)
Parking mjesto za OSI	Obilježeno, u blizini ulaza
Širina ulaznih vrata	Odgovarajuća
Lift / kretanje na sprat	Nije primjenjivo – ustanova u prizemlju
Prilagođen sanitarni čvor	Postoji, sa ručkama za oslonac
Taktilna signalizacija	Ne postoji
Kontrast i veličina natpisa	Djelimično – natpisi na šalterima nedovoljno kontrastni

Prilog 4: Okvirna procjena prioriternih ulaganja

Radi lakšeg planiranja budžetskih sredstava, u nastavku je data okvirna, indikativna kategorizacija složenosti i relativnog troška prioriternih mjera identifikovanih u poglavlju 11. Ove kategorije su orijentacione i ne predstavljaju precizne građevinske procjene, koje bi zahtijevale zaseban tehnički elaborat za svaki objekat.

Tip mjere	Relativni nivo troška	Okvirni rok realizacije
Korekcija nagiba postojeće rampe	Nizak	Kratak (sedmice)
Taktilna i kontrastna signalizacija	Nizak do srednji	Kratak do srednji
Izgradnja nove rampe i prilagođenog ulaza	Srednji	Srednji (mjeseci)
Rekonstrukcija sanitarnog čvora	Srednji	Srednji (mjeseci)
Ugradnja lifta u postojeću zgradu	Visok	Dug (preko godinu dana)
Nabavka pristupačnih vozila javnog prevoza	Visok	Dug (preko godinu dana)

Rječnik ključnih pojmova

Pristupačnost

Stepen u kojem je fizičko okruženje, prevoz, informacije i komunikacije, kao i drugi objekti i usluge namijenjeni javnosti, dostupan i upotrebljiv za osobe sa invaliditetom na jednakoj osnovi sa drugima.

Univerzalni dizajn

Dizajn proizvoda, okruženja, programa i usluga koji mogu koristiti svi ljudi, u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe za naknadnim prilagođavanjem ili posebnim dizajnom.

Razumno prilagođavanje

Neophodne i odgovarajuće izmjene i prilagođavanja, koje ne predstavljaju nesrazmjeran ili neopravdan teret, potrebne da bi se osobi sa invaliditetom, u pojedinačnom slučaju, omogućilo uživanje određenog prava na jednakoj osnovi sa drugima.

Taktilna staza / taktilno polje

Reljefna površinska oznaka na podu ili trotoaru koja osobama sa oštećenjem vida, uz pomoć bijelog štapa ili stopala, omogućava orijentaciju i upozorenje na promjenu pravca, prepreku ili opasnost (npr. ivicu perona ili pješačkog prelaza).

Spušteni ivičnjak

Dio ivičnjaka na pješačkom prelazu ili prilazu čija je visina svedena na nivo kolovoza, čime se omogućava neometan prelazak osobama koje koriste kolica, dječija kolica ili druga pomagala na točkovima.

Lanac pristupačnosti (accessibility chain)

Koncept prema kojem pristupačnost mora biti obezbijeđena kontinuirano, na svakoj tački putovanja korisnika/ce – od mjesta stanovanja, preko prevoza, do krajnjeg objekta ili usluge – jer prekid u bilo kojoj „karici“ lanca čini cjelokupno putovanje nemogućim, bez obzira na to koliko je krajnji objekat sam po sebi pristupačan.

Prilog 5: Spisak skraćenica

- CRPD – Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom
- NVU / NVO – nevladino udruženje / nevladina organizacija
- OSI – osobe sa invaliditetom
- LAP – lokalni akcioni plan

Prilog 6: Executive Summary (English)

This report presents the findings of a systematic accessibility mapping of public buildings, services and spaces in several local communities across northern and central Montenegro, conducted by the NGO “Građanski aktivizam” in partnership with NGO “Jadranski horizonti”, within the project “Za ravnopravnije društvo”, funded by the Ministry of Human and Minority Rights of Montenegro.

A total of 48 public buildings and locations were assessed across six categories: local government buildings, health facilities, educational institutions, cultural and sports facilities, public spaces/pedestrian areas, and public transport. Each element was rated as fully accessible, partially accessible, or inaccessible, based on a standardised checklist derived from national accessibility regulations and universal design principles. Findings are presented on an aggregate basis, without identifying individual municipalities, so as to keep the focus on general patterns relevant to local communities in Montenegro as a whole.

Public transport emerged as the most critical, system-wide barrier: none of the assessed transport stops or vehicles were rated as fully accessible, and 87% were rated as fully inaccessible. Accessibility levels varied considerably by building type and, in particular, by whether a building had recently been constructed or renovated — newer or recently renovated buildings consistently showed markedly better accessibility than older ones, regardless of location. Smaller, mountainous communities showed lower overall accessibility, compounded by terrain and seasonal weather conditions.

The report concludes with short-, medium- and long-term recommendations addressed to local governments, relevant ministries and public transport operators, centred on the principle that accessibility must be treated as a continuous “chain” — from housing, through transport, to the final destination — rather than as a set of isolated, building-by-building interventions.